

Rozhovor s antropologem

Ivo Budil: Nestaneme se druhým Rakouskem, Nizozemím nebo Finskem. Pro Asiaty budeme zajímaví jako „muzeum“

Je rasismus aktuálním tématem i dnes? Jsou Češi xenofobní? Kam se ubírá současná evropská společnost, která se potýká s přílivem migrantů? Své názory na tato a další aktuální témata nám prozradil antropolog a doktor historických věd Ivo T. Budil. „V roce 1990 jsme se stali periferií západní Evropy a zůstali jsme jí,“ podotýká ke stavu české společnosti profesor a zakladatel Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. Přesto nevidí budoucnost naší země ani Evropy se všemi jejími problémy černě.

Lucie Sýkorová

Jste autorem knih Úsvit rasismu a Triumf rasismu. Dokážete stanovit, kde jsou kořeny rasismu?

Koncept „rasy“ je velmi moderní a vznikl až v raném novověku. Zabýval jsem se proto nejdříve tím, jakým způsobem byla lidská rozmanitost interpretována v období starověku a středověku a jak byly tyto výklady využity k tomu, aby poskytly argumenty pro vznik rasového myšlení v 18. a v 19. století. Někteří autoři se snažili dějiny pouze prostřednictvím rasového konceptu vysvětlit a nemůžeme je automaticky obviňovat z vědomého zneužití. Rasa byla často chápána jako ekonomická kategorie, která objasňovala, proč určité národy kvůli svým biologickým dispozicím prosperují, zatímco jiné nikoliv. Rasové myšlení poměrně dlouho postrádalo zárodky genocidy. Pak se ale zrodil sociální darwinismus, a to byl určitý bod zlomu. Myslím, že podstatu nacistické ideologie jako první formulovala překladatelka Darwinova díla O původu druhů do francouzštiny Clémence Royerová, které připadalo, že Charles Darwin je příliš opatrný či bázlivý na to, aby důsledně aplikoval svoji teorii na společnost, a snažila se to napravit. Vydala posléze knihu Původ člověka

a společnosti (1870), v níž vyslovila tezi, že Evropa musí prodělat zásadní rasový přerod, který postaví do jejího čela novou árijskou aristokracii. Darwin přerušil s Royerovou spolupráci, protože touto cestou nehodlal jít. Ale životní příběh Clémence Royerové je názorným příkladem toho, že nic není černobílé. Když zemřel její otec, zdědila peníze, které jí mohly zajistit nezávislost. Toužila usadit se ve Švýcarsku a věnovat se výlučně studiu. Cestou ale byla v Lyonu svědkem velkých záplav a veškeré své prostředky věnovala obětem živelné katastrofy. Ve Švýcarsku se pak dva roky živila jako švadlena. Pravděpodobně bychom nehledali tak silný altruismus u člověka, který vlastně vymyslel nacismus.

Byl Hitler prvním, kdo pojem rasismus ideologicky zneužil?

Nebyl, k tomu docházelo už před ním například ve Velké Británii a Francii především mezi sociálními darwinisty. Hitler byl spíše nepoučeným popularizátorem sociálního darwinismu, který postrádal intelektuální potenciál potřebný k tomu, aby pochopil velké rasové myslitele 19. století. Antisemitský rasismus, který vnímal rasu jako biologickou kategorii, se prosadil až v 70. letech 19. století. Je zajímavé, že jako jeden z prvních označil Židy za

biologickou rasu, a nikoliv náboženskou skupinu, ve čtyřicátých letech 19. století britský politik a spisovatel s židovskými kořeny Benjamin Disraeli, který pokládal Židy za nadřazenou a vyvolenou rasu, jež zcivilizovala barbarskou Evropu.

Jak vysvětlujete vyhánění Židů ze středověkých měst? A co si myslíte o konspiračních teoriích, které jsou často spojené s Židy, kteří mají „ze zákulisí“ ovlivňovat světové dění?

Středověký antisemitismus byl založen na náboženské rivalitě, i když tehdejší vládců se dokázali chovat pragmaticky. Když potřebovali židovský kapitál, antisemitské vášně tlumili či zcela potlačili. Ve středověké společnosti se Židé nacházeli v postavení společného nepřítele – obětího beránka v pojetí francouzského antropologa René Girarda, jehož sdílená perzekuce každou komunitu rituálně stmeluje.

Konspirační teorie jsou sice dnes „módním“ tématem, ale objevily se již během Francouzské revoluce. Filozofka a historička Hannah Arendtová kdysi prohlásila, že legendy jsou určeny pro elity, ideologie je pro lid a konspirační teorie byly vytvořeny pro lůzu. Nechci se nikoho dotknout, ale konspiračním teoriím věří hlavně

lidé méně vzdělaní, lehko manipulovatelní a ovlivnitelní, přičemž mnozí v nich hledají i zdůvodnění toho, proč sami ve společnosti neuspěli.

Kniha Triumf rasismu končí obdobím před II. světovou válkou. Nechystáte další díl o tom, co znamená rasismus v moderní době?

O osudu rasismu jako politicky „přijatelného“ způsobu myšlení rozhodla druhá světová válka. V poválečném údobí již nebyl podle mého názoru rasismus z intelektuálního hlediska zajímavý. Většina antropologů pokládá pojem „rasa“ v biologickém smyslu za nevědecký a ve veřejné debatě byl marginalizován. Při popisu a výkladu dramatických procesů a důsledků globalizace, etnických konfliktů a xenofobie používáme již odlišný slovník a koncepty než v 19. století.

I dnes ale existují neonacisté, kteří se k odkazu těchto myšlenek hlásí...

Ano, ale ti čerpají především z populárních zdrojů a představují pouze okrajové skupiny. Nedokážu si představit, že by se rasová ideologie stala dnes v některé významné západní zemi vlivným, nebo dokonce dominantním politickým hnutím.

Na konci minulého roku jste zmínil, že v současné migrační vlně bychom měli vidět jedinečnou šanci překonat tradiční rivalitu mezi západním světem a islámem – za předpokladu, že se podaří plnohodnotná občanská integrace přistěhovalců, podobně jako tento proces proběhl v minulém století v USA. Věříte v kontextu událostí posledních měsíců, že to Evropa zvládne? Kde jsou podle vás nejslabší místa Evropy v tomto směru?

Především bych rád upřesnil, že mi šlo o tradiční rivalitu mezi západním světem a Blízkým východem, která jde hlouběji do minulosti a jež vyplývá zejména z geografické logiky. Střet mezi křesťanstvím a islámem představoval pouze poslední dějství tohoto dlouhodobého soupeření. Připomeňme si například řecko-perské války nebo souboj mezi Římem a Partii a Persií. Myslím, že univerzální étos modernity vytvářející ho-

mogenní občanský prostor práva a prosperity by mohl vyústit do překonání zmíněné animozity.

Slabost Evropy spočívá v nedůvěře v osvětský odkaz sekularismu a vlastní civilizační misi, která byla částečně zkompromitována v devatenáctém století. Výsledkem je například podléhání ideologii multikulturalismu, což je bizarní hybrid jihoafrického apartheidu a neomarxismu, a nedůslednost při vyžadování úplné integrace přistěhovalců do moderní evropské společnosti se všemi jejími pravidly a zákony. Islám bohužel neprošel údobím osvícenství, modernizace a sekularizace a je otázka, zda je v daném stavu kompatibilní s hodnotovým řádem modernity. To by znamenalo, že by Evropa sice mohla mimořádně těžit z lidského potenciálu Syřanů, Iráčanů nebo Afghánců, ale až poté, kdy projdou sekularizací a modernizací, to znamená, kdy přestanou být tradičními muslimy a stanou se plnohodnotnými příslušníky univerzální moderní civilizace.

„Být periferií jiné periferie není příliš důstojný a perspektivní stav. Ale samozřejmě i za těchto okolností obyvatelé České republiky stále patří mezi 10 procent nejbohatších společností světa.“

Proč se podle vás objevují xenofobní nálady vůči migrantům v největší míře v zemích bývalého východního bloku Evropy (ČR, Polsko, Maďarsko, bývalá NDR)?

Nejsem si jist, zda nejde o určitý optický klam nebo fázový posun. Velká Británie, Francie, Západní Německo nebo Nizozemí byly vystaveny velkému přílivu přistěhovalců před několika desetiletími a v mnoha případech byla reakce místního obyvatelstva radikálnější a dramatictější, než čeho jsme nyní svědky v některých střeoevropských zemích. Svoji úlohu sehraává i očividná bezradnost a slabost politických elit a mediální bagateli-

zace zjevných problémů, které náhlá koexistence s lidmi z velmi odlišného kulturního prostředí přináší v každodenním životě.

Konkrétně česká společnost mi nepřipadá nadmíru xenofobní nebo rasistická. Češi jsou relativně kulturně a etnicky tolerantní, i když agresivita, která zde rovněž existuje, se vybíjí spíše ve vyhraněných a nesnesitelných mezilidských vztazích než v násilných konfliktech. Postrádáme koloniální zkušenost, která by nám vtiskla pocit rasové nadřazenosti, jenž se vyskytuje u jiných národů. Navíc česká kotlina představovala vždy takový „melting pot“ v malém, žili zde Němci, Židé, Rakušané, Maďaři, Poláci a Italové, nyní Vietnamci, Slováci, Ukrajinci a Rusové, přičemž začínají přicházet – zatím nesměle – přistěhovalci z jižní a západní Evropy. Takže Češi byli tradičně zvyklí na určitou míru etnické rozmanitosti a jsou otevření vůči migrantům, kteří jsou schopni se úspěšně adaptovat, jak ukazuje případ Vietnamců, Slováků nebo Ukrajinců. Negativní úlohu může sehrávat nepříliš povzbudivá zkušenost s integrací romské menšiny, která představuje vážný problém pro každou západní společnost. Mnozí lidé se obávají, že příchod populací s velmi rozdílnými kulturními hodnotami a návyky stávající „romský problém“ umocní. A tomu se opravdu nelze divit.

Jak hodnotíte současnou situaci v ČR, kdy má velkou moc na mnoha úrovních Andrej Babiš (je přirovnáván např. k Berlusconi)? Myslíte si, že je tento stav udržitelný dlouhodobě?

I když to při pohledu do médií tak nevypadá, nemyslím, že by ústředním problémem České republiky byl právě Andrej Babiš. Potíže, které pociťujeme, mají svůj původ již v údobí krátce po roce 1989. Tehdy bohužel nedošlo k obnově demokratického řádu v podobě skutečného právního státu, ale jako kolbiště pro prosazování dílčích zájmů různých mocenských skupin, přičemž tato skutečnost byla dlouho zakrývána prázdnými frázemi o „občanské společnosti“ či „nepolitické politice“. Uzurpace státu ekonomickými magnáty představuje pouze poslední

stadium zmíněného vývoje. Tento stav je bezpochyby dlouhodobě udržitelný, protože ho můžeme pozorovat desítky let v mnoha chudých rozvojových zemích. Daň za rezignaci na vybudování právního státu je jednoznačná: Nestaneme se druhým Rakouskem, Nizozemím nebo Finskem, ale budeme přezívat jako nepříteli úspěšná země na periférii bohatého světa, protože naše vládnoucí třídy daly přednost svému osobnímu prospěchu před prosperitou společnosti jako celku.

Takže si nemyslíte, že jsme za 25 let od revoluce stačili Západ v lecčem dohnat?

Za 25 let jsme stihli srovnat výši HDP na hlavu na úroveň Řecka a Portugalska, z čehož jsem trochu rozpačitý, protože to neodpovídá našim možnostem a schopnostem. Za normální bych pokládal vzhledem k ekonomickému potenciálu a předchodzí tradici dosažení civilizačního standardu Belgie nebo Finska. Pokrok je samozřejmě vidět, ale na druhou stranu jsme se po roce 1990 stali hospodářskou periferií západní Evropy a nedokázali jsme se vymanit z postavení nízkopříjmové ekonomiky. Situace je o to vážnější, že samotná západní Evropa se vzhledem k dlouhodobé hospodářské stagnaci či úpadku mění v periferii rozvinutějších a dynamičtějších regionů světa. Být periferií jiné periferie není příliš důstojný a perspektivní stav. Ale samozřejmě i za těchto okolností obyvatelé České republiky stále patří mezi 10 procent nejbohatších společností světa.

Jste nyní také předsedou Demokratického klubu. Jak vnímáte úlohu této organizace v současné české společnosti, kdy lidé v podstatě přestávají důvěřovat tradičním politickým stranám?

Myslím, že nedůvěra vůči tradičním politickým stranám je do jisté míry oprávněná, protože jejich dosavadní výsledky při budování České republiky jako moderního, právního a prosperujícího státu nejsou příliš přesvědčivé. Jednou z úloh Demokratického klubu je připomínání a zdůrazňování demokracie jako nosné a životaschopné politické tradice a tak trochu donquijotský zápas s postupnou nadvládou oligarchie v po-

době různých zájmových ekonomických, nevládních či mediálních skupin.

Netrpíme podle vás nedostatkem osobností v politice a veřejné sféře?

Ano, ale to je bezpochyby celoevropský problém. Politický systém je bohužel nastaven tak, že produktivní a kreativní lidé raději pracují v jiných oblastech, a nemají proto konkrétní politickou moc a vliv. Vidíme to často – věci nejdou, i když by mohly, protože tam, kde se rozhoduje, sedí nekompetentní osoba.

Existuje v historii období, které bychom si mohli v tomto směru vzít za vzor?

Obávám se, že ne. Nicméně je třeba být optimistou. Tvůrčí a produktivní lidé se často prosazují navzdory nefunkčnosti systému a „neschopným“ elitám. Jejich sociální energie ignoruje instituce a posiluje společnost jako celek. Díky nim, a nikoliv politikům, společnost překonává různé nástrahy dějin. To platilo za starého Říma stejně jako dnes. Jak napsal Arthur Gobineau, zdravá civilizace neumírá ranou dýky. Za velkými vůdci, Churchillem, Reaganem nebo de Gaullem, se skrývá množství neznámých vitálních lidí, kteří svou aktivitou odčinili selhání či nekompetenci vládnoucí třídy.

Dochází podle vás v současné době ke střetu civilizací tak, jak jej předpověděl Samuel Huntington?

Islám je monoteistické náboženství, založené na víře, že celý svět by měl být islámský, protože jedině tak může dojít spásy. Na stejném principu je založeno i křesťanství. Západní Eurasie představuje od sedmého století prostor, ve kterém se tyto dva nesourodé světonázory vzájemně střetávají. Západní společnost ale prošla od doby osvícenství sekularizací a vykazala náboženství do soukromé sféry. A islám, nebo alespoň někteří jeho představitelé, tento vývoj zřejmě pochopili tak, že v Evropě vzniklo určité hodnotové vakuum, které mohou zaplnit. Skutečnost, že Západ je sekulární, agnostický nebo přímo ateistický, je z jejich pohledu nepřijatelná. Představuje to přímou výzvu k islamizaci. Západní civilizace, dokud byla křesťanská, si po staletí

vytvářela různé strategie (včetně křížových výprav), jak s hrozbou islámské expanze zacházet. V současné době čelíme problému nejen bezpečnostnímu ze strany islámského terorismu, ale také komunikačnímu: Musíme sdělit islámské civilizaci, že pro nás svatá válka skončila a že útočí na stíny naší minulosti. Obávám se, že bez sekularizace blízkovýchodní společnosti je takové poselství nepředatelné a nepochopitelné.

Jste tedy ve fázi kolapsu západní civilizace?

Tak to nevnímám. Naopak se domnívám, že žijeme na počátku nové renesance. Málokdy udělalo lidstvo jako celek během několika desetiletí takový pokrok jako nyní. Takže nepředstavujeme žádnou úpadkovou Asýrii, Babylónii nebo pozdní Říši římskou. Dnes existuje jediná globální civilizace, do které náleží i islám nebo přinejmenším jeho technokratické elity. To, co dnes někteří lidé interpretují jako úpadek nebo kolaps, je pouhé přesouvání těžiště. Je to podobné, jako kdyby si v renesanční Florencii, když upadal její vliv, řekli, že nastává zhroucení civilizace. Přitom to nebyl žádný kolaps, pouze kapitál, know-how a kupci se přestěhovali do Antverp, Amsterdamu nebo Londýna. Itálie upadala, ale Nizozemí, Anglie nebo severní Německo prosperovaly. Totéž se děje dnes. Ohniska ekonomické a politické moci se usazují v Šanghaji, Pekingu, Jižní Koreji nebo na pacifickém pobřeží Spojených států amerických.

Kolaps Říše západořímské navíc představuje naši projekci. Římské impérium se rozdělilo, přičemž východní část, Byzantská říše, přežila ještě tisíc let do roku 1453. Západní říše se zhroutila, ale byl to pozvolný a relativně dlouhodobý proces. Kdybychom se začátkem 6. století v Itálii pod vládou Ostrogótů lidí zeptali, jak se jim daří po katastrofálním pádu Říše římské, pravděpodobně by odpověděli, že nikdy od Augustových časů nežili lépe. A zřejmě by vůbec nechápali, o čem mluvíme. Mnohé pády a kolapsy civilizací jsou spíše zpětným průmětem našich dnešních úzkostí a obav.

Přesto jak jste zmínil, Evropa je nyní na sestupu...

Když mluvím o úpadku, myslím tím, že Evropa už nebude mít v budoucnosti tak výlučné postavení, jako měla v posledních 150 letech. To bylo opravdu mimořádné údobí, nikdy v dějinách se žádný kontinent svou životní, hospodářskou, technologickou a vojenskou úroveň tolik neodlišil od ostatních světadílů. To ale končí. Západní Evropa zažila v minulém století po druhé světové válce třicet skvělých let, kdy prošla impozantní obnovou na všech úrovních. Pak dospěla v polovině 70. let 20. století k přesvědčení, že nastává postindustriální věk, že výroba se přesouvá do zámoří a Evropané si budou v podstatě už jen počítat peníze a žít konzumním způsobem života. A teď zjistili, že to tímto způsobem nefunguje. Ve 20. století Evropa navíc hodně ztratila v důsledku svých vlastních ideologických

konfliktů. Obě světové války naprosto zbytečně vyčerpaly její tvůrčí potenciál a zdiskreditovaly ji v očích zbytku světa. Evropa přestala být morálním a civilizačním vzorem. A nyní ztrácí konkurenceschopnost a je vytlačována dravějšími a asertivnějšími regiony. Myslím, že velká část kontinentu bude pomalu klesat tam, kde se dnes nachází Jižní Amerika. Je možné, že například Nizozemí, Německo a skandinávské země si zachovají hospodářskou prosperitu. Jižní Evropa bezpochyby nikoliv a bude demograficky a kulturně stále více splývat s Blízkým východem a severní Afrikou. Česká republika se pravděpodobně ocitne na rozhraní obou bloků v postavení lacinější německé provincie. Ale pro Asiaty budeme stále zajímaví, protože se zde nalézá velké množství „exotických“ památek. Budou si nás cenit jako atraktivní a romantické „muzeum“. Na

druhou stranu ale nelze podceňovat ojedinělou evropskou kreativitu, zvědavost a vynalézavost, která přivedla svět do moderní éry. Obávám, že pokud by Evropa a Severní Amerika ztratila tuto zvláštní dispozici, celý svět by se propadl do banální průměrnosti, stagnace a sterility tak jako pozdní helénismus nebo antický Řím.

Jak vnímá svět Evropu dnes?

Evropané určitě dnes nejsou v různých částech světa neoblíbení. Jsou vnímáni tak, že dospěli k zajímavé směsi naivního altruismu a agnostického stoicismu. Nežijí už ideologickými a náboženskými vášněmi, ze kterých po tragických zkušenostech vystřízlivěli. A Evropané se snaží pomáhat, i když některé jejich sociálně vědní koncepty vzniklé v uplynulých desetiletích působí v mimoevropském prostoru komicky či chaoticky.

Prof. RNDr. Ivo T. Budil, Ph.D., DSc.

(nar. 8. srpna 1965 v Praze) je český antropolog a vysokoškolský pedagog. Vystudoval Přírodovědeckou fakultu UK v Praze a doktorské studium v oboru Teorie a dějiny kultury na Filozofické fakultě UK v Praze. Je docentem v oboru sociologie, profesorem v oboru antropologie a doktorem historických věd (DSc.).

Zabývá se problematikou dějin antropologického myšlení a vztahy mezi západní civilizací a jinými kulturami. Působí na Metropolitní univerzitě Praha. Byl zakladatelem a prvním děkanem Fakulty filozofické (do 3. 1. 2005 Fakulty humanitních studií) Západočeské univerzity v Plzni (ZČU), kde později zastával řadu dalších funkcí. V roce 2009 obdržel medaili Vojtěcha Suka udělenou Ústavem antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity za vynikající příspěvek k rozvoji české antropologie a v roce 2002 získal Výroční cenu Nadace Josefa Hlávky v kategorii společenských věd za knihu *Za obzor Západu*. Je předsedou Demokratického klubu.

Jeho otec Mgr. Ivo Budil (1933–2007) byl známý popularizátor vědy, dlouholetý redaktor časopisu *Vesmír*, pro ČR 2 stanici Praha připravoval legendární týdeníky *Metéor*, *Svět, věda a my*, *Křižovatky vědy*. Pro mnoho posluchačů bylo jeho jméno spojeno s komentováním přistání prvních lidí na Měsíci. Byla po něm pojmenována planetka.

FOTO: ARCHIV I. BUDILA ZČU

Ale pomáháme. Občas to pozitivně kontrastuje s dravou asertivitou, arogancí a kulturní necitelností Číny.

Již před dvěma roky jste mluvil o tom, že se jako společnost vracíme spíše do geoeconomické situace, kdy ekonomická a politická moc spolu úplně nesouvisí, tedy do období nadvlády velkých ekonomických společností, podobně jako to bylo za dob velkého vlivu Féničanů nebo později Benátčanů – obchodníků, kteří jsou velmi flexibilní. Nemění se přece jen tento trend? Pokud ne, jaké mohou být důsledky?

Nemyslím si, že by se zmíněný trend měnil, finanční potíže Číny, krize v Brazílii, dlouhodobá stagnace Evropské unie a Japonska a nevýrazný růst ve Spojených státech amerických, to znamená ve velkých státních hospodářských celcích tradičního typu, mohou potvrzovat výhody a větší životaschopnost menších, ale o to více flexibilních a adaptabilních ekonomických aktérů s globální působností. Nepokládám tento vývoj za fatální. Naopak, může vést k větší synergii a tvořivosti a efektivnějšímu využití lidských zdrojů, které nebudou spoutány anachronickými a často parazitujícími státními strukturami.

„Musíme sdělit islámské civilizaci, že pro nás svatá válka skončila a že útočí na stíny naší minulosti.“

Nechybí lidem v evropské společnosti duchovní hodnoty? Není tzv. vykořeněná?

Sekularizaci Evropy bych neviděl jako zásadní problém. Myslím, že společnost, která si neklade určité metafyzické či existenciální otázky, protože ví, že na ně nelze s jistotou odpovědět, může úspěšně fungovat. Například konfucianismus, který má k tomuto postoji blízko, existuje dva a půl tisíce let. Moderní společnost je zaměřena na práci a výkon. Myslím, že není lepšího receptu na překonání aktuálních a potenciálních ekonomických, demografických a environmentálních hrozeb a krizí. Nesmíme samozřejmě

podceňovat problém přepracování a syndrom vyhoření, který při nesprávně nastaveném sociálním systému může nabýt podoby skutečné epidemie a vést k sociální izolaci, společenskému rozkladu a rozpadu rodin.

Alé některé podobné příznaky u nás pozorujeme také, například rozpad rodin...

Tradiční evropská rodina mizí, ale je otázka, jestli spíše nehledáme nějakou novou formu sociálního uspořádání a soužití. Anebo je to příznak toho, že europoidní populace bude demograficky stagnovat, až bude postupně vystřídána jinými etnickými skupinami. K tomu už došlo mnohokrát, i samotné etnické složení Evropy se v minulosti výrazně měnilo.

Co si myslíte o úpadku vzdělanosti v naší společnosti? Mají podle vás dnešní studenti, kteří přichází na vysoké školy, nižší úroveň vzdělání než předchozí generace?

To bezpochyby ano, ale byl bych opatrný. Jsou jazykově vybavenější, často sociálně flexibilnější, a dokonce bych řekl, že i odpovědnější ve výběru své budoucí profese. Mnoho věcí z mého hlediska nevědí, ale to je pravděpodobně dáno vzdělanostními a informačními změnami ve společnosti. Některá fakta jsou zkrátka nyní důležitější než jiná. V 70. a 80. letech minulého století lidé hodně četli, protože to byla mimo jiné forma úniku a často nebylo možné se jinak intelektuálně realizovat. Takže nyní vypadáme velmi vzdělaně. Ale dnes mají mladí lidé mnoho jiných příležitostí, mohou cestovat a mají obrovské možnosti sociální interakce. Proč by seděli doma a četli? A když se člověk podívá na elitu 19. století, nemyslím, že by to byli zrovna knihomolové, například Benjamin Disraeli prohlásil: Když si chci něco přečíst, raději si to sám napíšu...

Alé vážně – samozřejmě máme dnes množství vysokých škol a na řadu z nich se dostane kdokoli, často i uchazeči, kteří postrádají intelektuální předpoklady ke studiu. A to snižuje úroveň vzdělání. Myslím, že Česká republika trpí inflací sociálních a humanitních oborů, která neodpo-

vídá možnostem profesního uplatnění. Současný systém financování vysokého školství je navíc paradoxně nastaven proti samotné výuce, to znamená smyslu a podstatě vzdělávání. Nemravně velká část finančních prostředků je uvolňována na podporu publikační činnosti, která je často samoučelná a spočívá v recyklování zbytečných článků a sborníků, které jsou hrazeny z peněz daňových poplatníků a jež končí v nejlepším případě na katedrách ve skříních. To má velmi negativní dopad na morální atmosféru na filozofických, sociálních a humanitních fakultách, které by měly vzdělávat a vychovávat budoucí elity.

Jak myslíte, že by bylo možné systém změnit?

Pravděpodobně jen přijetím radikálních opatření. Jsem přesvědčen, že s výjimkou technických, přírodovědných a lékařských oborů by mělo být studium na veřejných vysokých školách zpoplatněno. Pokud chce někdo studovat archeologii nebo sociologii, je to výborný nápad, ale výlučně za odpovídající školné zaplacené na takové instituci, která mu zajistí to nejlepší vzdělání v daném oboru. Myslím, že by záhy došlo k přirozené selekci a uzdravení vysokoškolského prostředí.

Měl byste recept na to, jak vychovávat budoucí elity, které by měnily náš svět k lepšímu?

Teď budu mluvit trochu proti sobě, protože žiju celý profesní život ve věži ze slonoviny akademického prostředí, které nicméně dokáže být občas tak brutální a intrikánské, že by to zaskočilo i Machiavelliho. Důležité je klást důraz na praktický život, osobní nasazení, práci na sobě a investici do sebe sama. Člověk nemůže nic očekávat od velkých ideologií, náboženství nebo kolektivních identit. Člověk je jako Robinson, který se musí snažit, aby ostrov, na kterém se shodou okolností ocitl, zkultivoval a udržoval v pořádku. Práce nesmí být vnímána jako trest, ale jako zábava a realizace, která člověka naplňuje. A lidé, kteří pracují se skutečným zájmem, zápalem a nasazením, si mezi sebou navzájem vytvoří i zdravé etické vztahy. ■